

social connections at committing crime and concentrated attention round questions in relation to qualification of such acts are examined.

The analysis of separate criminal norms is carried out and pulled out suggestions in relation to perfection of criminal legislation of Ukraine.

Keywords: qualification of crimes, social connection, criminal, victim.

УДК 346.9:343.37

К. А. Возняковська

МЕТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

На сьогоднішній день наявність тіньової економіки в Україні ніхто не заперечує. За різними даними, частка тіньового сектору становить приблизно 30–45 % від офіційного рівня валового внутрішнього продукту країни. До тіньового бізнесу залучена величезна кількість економічно активного населення. У межах тіньової економіки не лише не сплачуються податки, але зникають звичайні механізми правового захисту прав підприємців, усуваються можливості для залучення зовнішніх інвестицій, враховуючи те, що іноземні компанії не вважають за можливе працювати у неправовому полі, виникає сприятливе поле для кримінального середовища, утворюються й інші проблеми в економіці нашої країни. Саме тому перед владою стоїть пещочергове завдання скорочення тіньового сектору економіки. Наприклад, як показують розрахунки, декриміналізація економіки може забезпечити зростання виробництва більш ніж на 20 % [2; 200]. І у відповідних заходах важливе місце мають зайняти саме ті, що утворять умови для детенізації економіки, будуть оснований не стільки на примусі, репресивних заходах, які виявилися неефективними в українських реаліях, скільки на стимулюванні легальної економічної діяльності.

Питанням детенізації економіки за допомогою господарсько-правових заходів присвячено низку робіт науковців-господарників, зокрема, Б. Г. Розовського, В. К. Мамутова, Г. Л. Знаменського, О. П. Подцерковного та інших. Разом із тим важливо розвинути дослідження цих авторів, а також співвіднести господарсько-правові заходи детенізації економіки із заходами щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Метою статті є аналіз тіньової економіки, причин та наслідків існування останньої для держави і права як на теренах України, так і на міжнародному рівні.

Заподіяння або можливість заподіяння шкоди економіці держави в умовах її тіньового стану є істотною загрозою економічній безпеці будь-якої країни. Якщо деталізувати ці загрози, то до них можна віднести:

– масове ухиляння від сплати податків як у кримінальних, так і не в кримінальних формах (уникання податків);

– податкова злочинність і податкові правопорушення заподіюють бюджетній системі України величезну шкоду. Статистика, яку наводить Державна податкова служба, свідчить, що понад 90 % підприємств України порушують податкове законодавство. Велика частка цих порушень пов'язана з недосконалістю законодавства, низькою кваліфікацією учасників взаємин у податковій сфері, неоднозначним розумінням законів, яке провокується постійними змінами до них. Результати роботи податкової міліції свідчать, що з 1999 року у сфері оподаткування викрито майже 100 тис. злочинів, переважна кількість яких становлять злочини, пов'язані з ухилянням від сплати податків та інших обов'язкових платежів [5; 21]. Починаючи з 2001 року цей показник почав поступово знижуватися і у 2003 становив 9,3 тис., у 2004 р. — 7,7 тис., а у 2005 році — 6 тис. злочинів [1; 9];

– масове виробництво продукції, що не відповідає санітарним, технічним й іншим нормам, що може призвести до несумлінної конкуренції;

– масове порушення авторських і суміжних прав, а також прав на винаходи, зразки й корисні моделі;

– незаконний вивіз капіталу за рубіж;

– підпільне виробництво забороненої й обмеженої в цивільному обороті продукції, поширення якої здатно заподіяти шкоду здоров'ю населення;

– надання правомірного характеру володінню, користуванню й розпорядженню коштами, отриманими незаконним шляхом;

– широкий обіг неврахованої готівки («чорного налу»);

– встановлення фактичного контролю над цілими галузями економіки;

– транснаціональний характер економічної й організованої злочинності;

– корупція;

– тощо.

Як видно, лише загальний перелік відповідних проявів тіньової економіки дає достатньо підстав для виявлення сфери зрощення кримінальних та економічних відносин, що не може сприйматися та потребує правового реагування. Кожен з зазначених проявів потребує окремої уваги держави та суспільства. Найважливішими в цьому напрямку повинні стати заходи, спрямовані на боротьбу з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, що на сьогоднішній день є самостійною загрозою національній безпеці країни і її основній складовій — економічній безпеці. Останнє обумовлюється тим, що злочинна діяльність отримує стан «найбільшого сприяння» саме в умовах тіньової економіки, коли недосяжними є заходи державного контролю та нагляду за господарською діяльністю, вільно використовуючи результати злочинної діяльності.

У. П. Зубаков відзначає, що «легалізація (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, — наймогутніший економічний фактор зростання організованої злочинної діяльності в найнебезпечніших формах (наркобізнес, торгівля зброєю, контрабанда й т. д.). Це явище загрожує національній безпеці країн

і підриває перспективу розвитку тенденцій вільного переміщення капіталів» [4; 13].

Легалізація незаконно набутих доходів має тісний зв'язок з таким негативним явищем, як тероризм і транснаціональна організована злочинність, незаконний міжнародний наркобізнес, торгівля зброєю й інші. Як правило, доходи від злочинної діяльності, пов'язаної з перерахованими явищами, й становлять основу процесів легалізації злочинних капіталів. В свою чергу, злочинні капітали, пройшовши всі стадії легалізації, стають джерелами для відтворення багатьох видів економічних злочинів. Таким чином, ми маємо перед собою цілу систему — замкнутий ланцюг злочинних елементів, що є серйозною погрозою економічній безпеці, як національним державам, так і всьому світовому співтовариству в цілому.

Фахівці відносять джерела одержання злочинних доходів, які вимагають подальшої легалізації (відмивання), до двох груп:

— наркобізнес, незаконне виготовлення й торгівля зброєю, управління проституцією, торгівля людьми (матеріальна вигода від існування подібних махінацій, як правило, направляється в «тінь». По оцінках експертів, на ці операції доводиться більше 50 % усього незаконного обороту);

— злочини в сфері економічної діяльності й високих технологій; незаконне присвоєння грошей (в тому числі бюджетних) або іншого майна шляхом розкрадання, шахрайства, помилкового банкрутства, підробки платіжних документів, контрабанди (матеріальна вигода від їхнього здійснення супроводжується якоюсь часткою безготівкового обігу й становить близько 25 %) [9; 42].

Світовим співтовариством визнано, що легалізація доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, стала глобальною загрозою економічній безпеці й політичній стабільності будь-якої держави. Ця загроза проявляється в наступних негативних наслідках:

> збагачення груп людей й окремих осіб за рахунок злочинів робить саму злочинну діяльність більше привабливою й економічно вигідною;

> використання легалізованих «брудних» грошей призводить до криміналізації при інвестуванні в найбільш перспективні види економічної діяльності;

> розширення й зміцнення економічної й технологічної бази організованої злочинної діяльності;

> зниження обороту податків і виділення коштів на державні суспільні витрати внаслідок приховання відомостей про доходи, що загрожує фінансовій системі держави;

> утворюються підстави для підкупу співробітників органів державної влади, корупції, проникнення злочинних елементів у політичні інститути, а в окремих випадках організація й фінансування тероризму веде до підриву демократичної системи, робить реальною загрозою втрати державою контролю над владою й узурпації її злочинними елементами.

Легалізація незаконних доходів в розвинених країнах в останні десятиліття продовжує залишатися серйозною проблемою — міжнародні експерти оціню-

ють розміри капіталів, що відмивають, в світі в межах від 100 до 500 млрд доларів США на рік [6; 17].

Протидія відмиванню злочинних доходів є однією з найважливіших стратегічних завдань, розв'язуваних різними державами з метою припинення діяльності злочинних об'єднань, терористичних організацій, корупціонерів в органах державної влади. Вирішення проблеми боротьби з легалізацією злочинних капіталів здійснюється в рамках розробки й реалізації системи засобів по виявленню й усуненню причин й умов, що позитивно сприяють організованій й економічній злочинності, безпосередньому виявленню, попередженню, припиненню й розкриттю злочинних доходів.

Зокрема, 9 березня 2011 року було видано Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року» [7].

Подібний документ розробляють всі провідні країни миру, найчастіше на один рік. Головна мета цієї Стратегії — це визначення заходів законодавчого, організаційного та інституційного характеру, спрямованих на забезпечення стабільного та ефективного функціонування національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Стратегія складається з таких частин — Перша частина — Загальна, яка визначає необхідність вирішення ситуації, яка призвела до стрімкого розвитку відмивання «брудних грошей». Наступна частина — це аналіз ситуації й поточних тенденцій в області боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму в Україні. Вона включає оцінку ролі фінансової розвідки (Державної служби фінансового моніторингу), правоохоронних органів, прокуратури, судів у цьому процесі, аналіз ступеня координації відомств, участі в міжнародному співробітництві. Інші два блоки концепції можна назвати основними — це пріоритетні напрямки України в сфері боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму на найближчі роки й більш довгострокові цілі, механізми й засоби реалізації цілей і завдань, запропонованих у попередньому блоці концепції. Це законодавче забезпечення, правоохоронна діяльність, діяльність прокуратури й судів, наглядова діяльність, координація відомств, участь у міжнародному співробітництві. Останнім блоком Стратегії є очікувані результати.

Аналізуючи текст документу, варто виділити основні завдання, які мають впливати із Стратегії:

«забезпечити утвердження Україною статусу надійного партнера міжнародної спільноти у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом».

По-перше, необхідно привести національне законодавство у відповідність з вимогами міжнародних стандартів, створити і підтримувати позитивний міжнародний імідж України, а цим, відповідно, підвищити інвестиційний інтерес до економіки нашої держави.

По-друге, забезпечити реалізацію положень вже існуючих нормативно-правових актів, зокрема положень Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», здійснювати передбачений аналіз зовнішньоекономічних операцій, що здійснюються суб'єктами господарювання через офшорні зони, удосконалити засоби моніторингу за всіма фінансовими потоками, щоб попереджати та зупиняти витік грошової маси за межі України;

«забезпечити удосконалення законодавства в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Для виконання цього завдання варто провести перегляд деяких норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства України, зокрема посилити покарання за незаконне використання інсайдерської інформації, передбачити конфіскацію коштів або іншого майна, яке отримано незаконним шляхом, напрацювати та удосконалити норми, які регулюють процес арешту майна (коштів), набутого підозрюваним чи обвинуваченим внаслідок легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

«удосконалення механізму регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу».

Можна побачити, що другий із зазначених заходів переважно оснований на примусових заходах, що є не завжди ефективними.

У цьому контексті підвищену увагу слід приділити первинному фінансовому моніторингу, який проявляється як діяльність суб'єктів господарювання щодо аналізу й оцінки угод й операцій, які вони, їхні клієнти або пов'язані з ними особи здійснюють. Для більш результативної роботи суб'єктів первинного моніторингу необхідно передбачити порядок вжиття заходів для присікання формування статутних фондів на базі коштів, якщо їх джерело неможливо підтвердити. Позитивним буде також розроблення чіткого механізму перевірки ділової репутації осіб, які управляють та контролюють суб'єктів первинного фінансового моніторингу, та проведення навчання представників цих суб'єктів;

«мінімізація ризиків використання фінансової системи України з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом». Йдеться про те, що держава повинна забезпечити такий розвиток фінансової системи й фінансових відносин і процесів в економіці, при якому створюються необхідні фінансово-господарські умови для соціально-економічної й фінансової стабільності розвитку країни, збереження цілісності і єдності фінансової системи. Для цього необхідно посилити прозорість фінансової системи країни та удосконалити єдиний інформаційний простір взаємодії органів державної влади, які беруть участь у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Удосконалити способи та механізми збору інформації про діяльність фінансових установ, як національних, так і іноземних.

Стратегія передбачає і ряд інших завдань, які необхідно виконати для модернізації національної системи протидії та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, які є по суті організаційними з

погляду ефективності роботи державних органів, зокрема: забезпечення інформування громадськості про вжиті заходи щодо запобігання та протидії легалізації кримінальних доходів; підвищення кваліфікації спеціалістів, які беруть участь в системі протидії та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо;

Формування національної стратегії протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму є цілеспрямованим процесом, в основі якого має лежати концептуальне й стратегічне прогнозування; облік широкого комплексу об'єктивних економічних, політичних, соціальних умов, тенденцій і факторів. Якість фінансової стратегії багато в чому залежить від ефективності інститутів забезпечення національних інтересів. Таким чином, при розгляді питань протидії відмиванню грошей найбільш важливою є інституціональна сфера.

Основним суб'єктом протидії загрози економічній безпеці, пов'язаним з легалізацією злочинних доходів, виступає держава, що здійснює свою діяльність через сукупність органів, через правотворчу або правозастосовчу діяльність [8; 97].

Регулятивний аспект діяльності держави в боротьбі з легалізацією злочинних доходів, що має стати основною умовою подолання тіньового сектора економіки й кримінальної економіки, проявляється, насамперед, в таких функціях, як санація й стимулювання ділової активності підприємництва, конкурентоздатності бізнесу в рамках правового поля. Особливо важливим стає також усунення стану, коли підприємницька діяльність у рамках чинного законодавства найчастіше є неприбутковою й нерентабельною.

Має враховуватися, що переміщення «в тінь» нерозривно пов'язано для господарюючих суб'єктів зі значними операційними витратами легальної діяльності. Заходами щодо зниження таких витрат, які можуть бути вжиті державою, є: створення стабільного та компактного законодавства на базі Господарського кодексу, зменшення адміністративних бар'єрів, створення ефективної системи оподаткування, удосконалювання трудового законодавства, підвищення довіри до господарських судів.

Гострим постало питання захисту банківських розрахунків від різного роду махінацій (фальшиві авізо й ін.). Цьому сприяла лібералізація системи міжбанківських розрахунків на початку 90-х років. Сумнівні платежі великих розмірів переводилися на кореспондентські рахунки банків, далі — на розрахункові рахунки комерційних фірм, згодом — в готівкові кошти і потім осідали у конкретних шахраїв. Стали розповсюдженими тривалі затримки платежів коштів, які «прокручувались» протягом кількох місяців через банки, використовуючись як короткі кредити під дуже високі відсотки.

Останнім часом з'явилися нові нетрадиційні прийоми правопорушень у формі фінансового забезпечення підприємницької діяльності. Наприклад, йдеться про шахрайські дії по захопленню матеріальних цінностей і грошових ресурсів, що є власністю юридичних та фізичних осіб. Розвитку цих й інших процесів у сфері господарських відносин сприяють численні колізії норм цивільного й господарського законодавства щодо фінансових угод. Не менш проблематичним є система державного фінансового контролю.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що мета господарсько-правових заходів протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, зводиться до двох основних процесів: закладення в механізм здійснення господарської діяльності таких важелів, які зробили б не вигідним тіньові операції та використання коштів, одержаних злочинним шляхом, та виявлення, документальне фіксування факту здійснення підозрілої операції або угоди і передачі цієї інформації в орган державної влади, відповідальний за протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Література

1. Бровченко Леонід. Грошей немає тому, що вони «в тіні». Як розв'язати архіважливе завдання. //Голос України. — 2005. — № 212. — 2 грудня 2005 року.
2. Голованов Н. М., Перекислов В. Е., Фадеєв В. А. Теневая экономика и легализация преступных доходов. — СПб.: Питер, 2003. — С. 216.
3. Есипов В. М. Теневая экономика: Учебное пособие. М.: ОНИРИО Московского института МВД России. — 1997.
4. Зубаков В. П. Проблемы создания законодательных основ борьбы с отмыванием доходов, полученных незаконным путем // Международное сотрудничество в борьбе с отмыванием доходов, полученных незаконным путем. — М.: Учебно-консульт. центр «ЮрИнфоР». — 1999. — С. 18.
5. Кісіль О. М. Взаємини між підприємцями і контролюючими органами. //Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. — 2004. — № 2. — С. 21–25.
6. Листов В. «Стиральные доски» для наркодолларов // Российская газета, — 1998. — 25 декабря.
7. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 берез. 2011 р. № 190-р // Офіційний вісн. України. — 2011. — № 19. — Ст. 803.
8. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2001. — 776 с.
9. Хорошеев С. Борьба с «грязным капиталом» //Финансовый контроль. — 2003. — № 10(23). — С. 42–48.

Анотація

Возняковська К. А. Мета господарсько-правових заходів детенізації економіки у контексті протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. — Стаття.

В статті проаналізовані основні передумови виникнення і розповсюдження такого явища, як «тіньова економіка», із погляду боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Висвітлені перспективи удосконалення господарського законодавства у цій сфері.

Ключові слова: легалізація, тіньова економіка, ринок капіталу, доходи, відмивання, протидія, методи контролю, оподаткування, моніторинг.

Аннотация

Возняковская К. А. Цель хозяйственно-правовых средств детенизации экономики в контексте противодействия легализации доходов, полученных преступным путем. — Статья.

В статье проанализированы основные предпосылки возникновения и распространения такого явления, как «теневая экономика», со стороны борьбы с легализацией доходов, полученных преступным путем. Освещены перспективы усовершенствования хозяйственного законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: легализация, теневая экономика, рынок капитала, доходы, отмывание, противодействие, методы контроля, налогообложение, мониторинг.

Summary

Woznyakova K. A. The aim of economic-legal facilities of the economy deshadowing as a direction of counteraction in legalization of profits got by a criminal way. — Article.

The basic backgrounds of origin and distribution of such phenomenon as «shadow economy» are analyzed in the article. The harm inflicted by shadow economy to the economic security of Ukraine is viewed. The promise of improvement of the Ukrainian legislation are elucidated in the article.

Keywords: legalization, shadow economy, capital market, profits, money laundering, counteraction, methods of control, taxation, monitoring.

УДК 343.985:343.388

О. О. Кашук

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗВ'ЯЗКУ «ЖЕРТВА — ЗЛОЧИНЕЦЬ» У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. У криміналістиці велика увага приділяється розробці і вдосконаленню методик розслідування окремих видів і груп злочинів. З цією метою робляться спроби наукової розробки та впровадження у практику розслідування нових методів розслідування злочинів.

На сьогодні спостерігається низький рівень ефективності і результативності боротьби зі злочинністю, що пояснюється багатьма причинами, зокрема, недостатністю ефективних методів розслідування, новітніх його інструментаріїв, недовістю рекомендацій з проведення окремих слідчих та інших процесуальних дій, недосконалістю планування розслідування та ін.

Рівень боротьби зі злочинністю безпосередньо залежить від якості і доцільності наявних методів і засобів розслідування. Отже, виникає потреба у пошуку нових, більш ефективних способів та методів розслідування злочинів.

У зв'язку з цим доволі актуальним і цікавим є питання використання зв'язків між жертвою та злочинцем у процесі розслідування злочинів.

Стан дослідження. Певні аспекти цієї багатогранної проблеми розглядалися у працях таких науковців, як Р. С. Белкін, В. М. Биков, В. С. Бурданова, О. М. Васильєв, О. Й. Дворкін, С. П. Зеленковський, Є. П. Іщенко, Г. М. Мудьюгін, В. І. Полубинський, В. Л. Синчук, В. В. Тіщенко, Є. О. Центров, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков, Н. А. Якубович, однак невирішеними залишається безліч питань, тому дана тема потребує детального розроблення і вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є розкриття сутності і значення використання зв'язку «жертва — злочинець» у розслідуванні злочинів. Для досягнення поставленої мети є необхідним вирішення наступних завдань:

- визначення ролі потерпілого у процесі розслідування злочину;
- виведення класифікації зв'язків між потерпілим і злочинцем;
- з'ясування впливу даних про зв'язок «жертва — злочинець» на процес встановлення обставин злочину.